

NIEŚLACHETNY (132) *ai*

nieślachetny (11), **nieszlachetny** (8), nieślachetny *a.* **nieslachetny** (113); nieślachetny *MurzHist, WujJudConf, PowodPr*; nieszlachetny [zapis -łz- (7), -łf- (1)] *OpecŻyw, ForCnR, OrzRozm, PudłFr, GosłCast, KlonWor* (3); nieślachetny: nieślachetny *a.* nieslachetny [zapis -f-] *Mącz* (8:2); zapis -sl- (2) uznano za błędny zamiast -śl- dla postaci nieślachetny.

W pisowni łącznej (124), *w rozłącznej* (8).

Oba e oraz a jasne.

sg m N nieślachetny (43). ◊ *G* nieślachetn(e)go (7). ◊ *D* nieślachetn(e)mu (3). ◊ *A* nieślachetn(e)go (4), nieślachetny (4). ◊ *I* nieślachetnym (1), nieślachetn(e)m (1) *RejZwierc* (1:1). ◊ *L* nieślachetnym (1). ◊ *V* nieślachetny (14). ◊ *f N* nieślachetną (14), nieślachetn(a) (1). ◊ *D* nieślachetn(e)j (4). ◊ *A* nieślachetną (1). ◊ *I* nieślachetną (4). ◊ *V* nieślachetną (1). ◊ *n N* nieślachetn(e) (3). ◊ *G* nieślachetn(e)go (3). ◊ *D* nieślachetn(e)mu (1). ◊ *L* nieślachetnym (1). ◊ *V* nieślachetn(e) (2). ◊ *pl N m pers* nieślachetni (4). *m an* nieślachetni (*cum sb: robacy, szkorpionowie*) (2). *subst* nieślachetn(e) (1). ◊ *G* nieślachetnych (3). ◊ *D* nieślachetnym (1). ◊ *A m pers* nieślachetn(e) (3). *m an* nieślachetn(e) (1). *subst* nieślachetn(e) (2). ◊ *I m* nieślachetnymi (1). ◊ *V m pers* nieślachetni (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde w objaśnieniu s.v. nieszlachetnik.

1. *Bezecny, niecny; dopuszczający się nieuczciwości, podłości, wyrządzający zło; nefandus, perditus Mącz malignans, malignus Pol Ant; detestabilis, exsecrandus, famosus, impiatus, impuratus, impurissimus, instabilis, nefarius, (per)infamis, probrosissimus Cn* (106) : dół wielki policzek Krytułowi/ ażę się mu zęby poruły/ bo miał rękawicę na rękę żelazną Malkuś nieślachetny *OpecŻyw* 109; Służ ty katowi nieszlachetny chłopie: wszak się ciebie każdy wystrzegá/ aniby się s tobą rád potkál/ a ty wždy wszędy się máłz przitknął bezetny lotrze niepocześny. *ForCnR D*; O nie ślachetne zwierzę/ czożes to śprawilo Zes mię miłego łina/ tak marnie zbawilo *RejJóz B5v, B5v, L5v*; Biádá narodowi grześlącemu/ ludowi ociążonemu złością/ nálieniu nieśláchetnemu [*semini malignantium (marg) malorum (-)*]/ łynom łkážonym *BibRadz Is* 1/4; Sektá Adámitów nieśláchetna w Medyolanie. TEgo czáfu łektá Adámitów byłá/ Bogu y ludzjom brzydliwa *BielKron* 185, 320; *RejAp* 82v; *GórńDworz* Q5; *RejPos* 71v; bo gdy pánowie wełeli á łzynkarká im winá donáłza/ to bárzo iey zá to powinni/ y pániá iá Gretą zowá. A łkoro przydzie płácić/ áliści z niey nieśláchetna bábá/ bo przypifuie. *RejZwierc* 101, 79, 246v; Folguy tey nieśláchetney bogini Wenerze/ Co od ciebie nierowny bárzo frymárk bierze. *PaprPan Ff4v; KlonWor* 29, 60.

W połączeniu pleonastycznym z rzeczownikiem lub szeregiem rzeczowników o znaczeniu pejoratywnym jako przydawka podkreślająca i uwydatniająca ujemność znaczenia określanego rzeczownika [w tym: czart (5), przeciwnik (4), zwodnik (3), łotr (2), niewiernik (2), zwodca (a. zwojca) (2), grzesznik, kacerz, Kaim, kat, kurwogospodarz, macocha, morderz, niewdzięcznik, omylacz, orda, pochlebca, podstępnik, potwarca, przeklętnik, szatan, śmierć, wymyślnik, wywrotnik, zdrajca, złośnik; nieślachetny + rzeczownik(i) (28), rzeczownik(i) + nieślachetny (5)] (33): RejFig Cc7; gdy łobie włpomnimy iáko ten nieśláchetny zwodnik zwodził łwiát przed przyłciem Páńłkim. RejAp 166; Idźcie nieśláchetni przeklętnicy ná ony łrogie mieyłcá ktore wam [...] łá od łiekow zgotowáne. RejAp 194, 78, 102v, 166, 179v, 201; álem przez zboyce odiełtá/ á temuto kurwogółpodarzewi

nieśláchetnemu przedaná ná nawyślzá moię biádę. *HistRzym* 25v; Idź nieśláchetny á zły niewierniku á łprzećiwniku moy ná wieczne męki *RejPos* 128; Iáką tám zázdročią będzie ociążon on nieśláchetny czárt *RejPos* [136]; Pátrzyże w co cie zálie ránił/ á w co cie vkásił then nieśláchetny morderz twoy/ á ten łprzećiwnik twoy *RejPos* 326v, 50, 65v, 71v [2 r.], 80, 101v (18); Ciáło łwowolne ciągnie łie zá łwiátem/ Chociay go widzi nieśláchetnem kátem *RejZwierc* 116, 178v, 191v; *SkarŻyw* 263; Nieśláchetna śmierć/ nic łye nie włtydziłá/ Nie dawłzy mu znác/ ón łye pokuśiłá. *PudłFr* 23; Więc tą liśią poštáwá młodego dziedzicá/ [...] zniśczá/ [...] Pochlebcy nieśláchetni. *KlonWor* 57.

W połączeniach szeregowych (2): *Mącz* 244c; O nieśláchetny/ omylny/ á fáłefzny krolu/ [...] ázáfz nie pomniśz że łeft zwiázána moc twoiá *RejPos* 239v.

Wyrażenie: »nieślachetny człowiek, nieślachetni ludzie« (2:1): czoby było óstrzejłzego niż miecz odpowiedziáł [*Solon*], ięzik nie łlachetnego człowieka. *BielŻyw* 8; *GliczKsiąż* B8v; Ab improbis et perditis civitus Respub. tenetur, Przes złe á nieślachetne ludzie Rzeczpołpolita bywa łpráwówána. *Mącz* 446b.

Szereg: »zły a nieślachetny« [*szyk* 3:2] (5): *Mącz* 446b; przepuśił [*P. Bóg*] ná nię [*Zuzannę*] ony złe á nieśláchetne potwarce/ ktorzy iá chcieli prze cnothę iey przypráwić o gárdło y o poczćiwóść iey *RejPos* 50, 25v, 128; *RejZwierc* 45.

W przén (46) : A tu iuż możemy bępiecznie rozumieć/ iż tá nieśláchetna gwiazdá w ten czás vpádlá ná ziemię *RejAp* 77, 74, 77; A ktoby to wyliczył iáko łie chwieie tá nieśláchetna trzcíná á to záburzenie łwiátá tego nikičemnego. *RejPos* 10v; Iáko łie to było łefzcze ná nędznym Adámie okazało/ iż then nieśláchetny ptak wybrał to nafienie łłow á przykazánia Páńłkiego s łercá iego *RejPos* 64v, 64v, 65; *RejZwierc* 193v; gdy látá doróśłe przyłtápiá/ pokázuiemy iáwnie złego drzewá nieśláchetne owoce w myśli/ w mowie/ y w wczýnkách náłzych *WujJudConf* 63v.

W połączeniu pleonastycznym z rzeczownikiem o znaczeniu pejoratywnym jako przydawka podkreślająca i uwydatniająca ujemność znaczenia określanego rzeczownika [w tym: *szarańcza* (7), *kąkol* (4), *robak* (a. *robacy*) (4), *smok* (4), *chwast* (2), *ćirnie* (2), *dym* (2), *grad* (2), *szkorpionowie* (2), *wrzod* (2), *burza*, *piekło*, *pochodnia*, *węże*, *wilk*; *nieślachetny + rzeczownik* (30), *rzeczownik + nieślachetny* (6)] (36): Ale nie krew nie krzywá/ nie krzyw nic y narod/ Kiedy łie iuż wkorzeni ten nieśláchetny wrzod. Swawola á zły vmyłł *RejWiz* 100; A iż ten nieśláchetny grad był y zekrwiał zmieśzány/ to ináčzey nigdy być nie może/ gdy ten mární grad s tym ogniem będzie ná ziemię zrzucony/ áby łie nie miáłá kwiá záfárbowác *RejAp* 74; O onác to nieśláchetna pochodnia miáłá vpáść ná tę nędzną ziemię on Arius bezecny *RejAp* 74v; y ći nieśláchetni łzkorpionowie máią wylećieć s otworzoney przepáści ná káłanie á ná vdręczenie náłze. *RejAp* 76v; Słuchayże iáko Duch łwięty they nieśláchetney [!] łzáráńčzey przywłáśczá iad łzkorpionowy. *RejAp* 78, 74, 76v, 77v, 78, 78v [5 r.] (19); á czáfu žniwá iego/ tho łeft/ czáfu łádu łtráłznego iego/ słthániefz łie wdzięcznym zyarnkiem iego/ gdy będzie łrodze palon ten nieśláchetny kákol iego. *RejPos* 55; O łrodzełz to nieśláchetne ćirnie rołkorzeniło łie w łerczach náłzych *RejPos* 65; Ale iż robak nieśláchetny/ to łeft/ czárt on mární łprzećiwnik twoy/ łpráwuiąc ku grzechowi ty wdzyęcne látorołli twoie/ [...] podgryza ie w tobie *RejPos* 207, 54v, 65, 87, 123v, 204v [2 r.] (11); Ano to wielka vtrátá nieśláchetnemu chwáftowi dáć łobie taką łzkodę wczýnić/ kthory łie ni nacž dobrego przygodzić nie może. *RejZwierc* 142v, 35, 80, 142v, [2 r.].

W przeciwstawieniu: »nieślachetny ... ślachetny« (1): ále ten nieśláchetny chwałt íwa wola/ á rofkofzy/ á obłudności íwiátá tego/ nie może to być/ áby íie miedzy tą pńzenicą śláchetną poczęści okazać nie miał. *RejZwierc* 142v.

Szeregi: »nieślachetny a fałszny« (1): gdzie ten nieśláchetny á fałszny wiátr záttrząńnie którą częścią íwiátá tego. *RejAp* 64.

»nieślachetny a szkodliwy« (1): Ale tu Duch íwięty nie zámiełzkał okrzćić tego dymu nieśláchetnego á ízkodliwego/ bo gi miánował íz íie vkazał íáko s piecá wielkiego ognińtego. *RejAp* 77v.

a. *W funkcji rzeczownika* (3) : W oczy niekogo chwalić, á krom oczu obmawiać, nie ślachetnego rzecz íeft. *BielŻyw* 52, 6; *Mącz* 130c.

2. *Mający cechy bezeceństwa, podłości. nieuczciwości, świadczący o bezeceństwie, nikczemności sprawcy; detestabilis, illiberalis* *Mącz* (19) : że raczyi od wńzytkiego zgardłem wńtąpi/ níłzby miał tak nieślachetny vczynek popełnić *MurzHist* D, D3; Práwá ktore máią/ w Tálmućie íą nieśláchetne przeciwne Moíżełzowym/ ktore w Lewityku pífał/ opuńczam íe tu dla ich niegodności *BielKron* 465v, 52v; *Mącz* 130b, 166a, 191a, 439b; *RejZwierc* 76; Wolność ktora dla práktik ták była námđlałá/ Priuata nieśláchetna ták íey nápfowałá. *MycPrz* I B3; Więc piátno/ że ízláchćicy/ íamo im zońtáie/ Zywoť zás nieízláchetny/ ízpetnie íe vdáie. *GosłCast* 35.

W połączeniu szeregowym (1): Nefarium, nefandum, detestabile, infestum et immane scelus, Niesłáchetny/ niecnotliwy/ okrutny/ łotrowski vczinek. *Mącz* 371b.

W charakterystycznych połączeniach: niesłáchetny(-e, -a) *grzech, prawa, prywata, spiknienie, uczynek* (9), *zachowanie, żywot*.

Szeregi: »nieślachetny a brzydliwy« (1): zábito bękártá Piotrá Aloizyufá íego oycá dla íego nieśláchetnego á brzydliwego záchowánia y okrucieńńtwá nád poddanymi *BielKron* 236.

»nieślachetny a tak marny« (1): íáko ten nieśláchetny á ták márnny grzech íeft íkażcá á zwodnikiem práwym íwiátá wńzytkiego *RejPos* 217v.

»niecnotliwy a nieslachetny« (2): Facinus, Vczynek/ Popełnienie á wyrządzenie yákiego vczynku. Niecnotliwy á nie ślachetny vczinek. *Mącz* [114]b, 89a.

»nieślachetny, złościwy« (1): Iuż ten nieśláchetny íkarb złościwy/ ták íáko gi Pán miánować raczy/ á zwłázczá ták márnne nábyty/ nie máłz żadnego ítanu/ ktoregoby wieruey [!]/ myfli zgwałćić á przełomić nie miał *RejPos* 217v.

W przen (1) : Nielza bráćia/ íedno íye nam tą krwią Papielką nieízláchetną wńdy kiedy w Polńce pokropić. *OrzRozm* M3.

a. *Nieprawy, cudzołóžny* (1) :

W przeciwstawieniu: »ućciwy ... nieślachetny« (1): O vćciwym rodzeniu y nieśláchetnym/ o ímierći ludzi ípráwiedliwych *Leop Sap* 4 arg.

3. *Nieznany, niesławny, nieszanowany, lekceważony, marny, mało znaczący, wzgardzony; ignobilis* *Vulg, Calep; plebeius* *Mącz* (7) : Plebeius, Ku pońpolńtwu należący/ Też páđły [!]/ Nieśláchetny, Homo plebeius, Chłopowic. Plebei Philosophi, Podły/ Nie bárzo zaczný. *Mącz* 303c; *RejZwierc* 104; Ignobilis Dicitur ignotus, incognitus, vilis et abiectus: eius contraria sunt Nobilis, clarus, celebris,

conspicuus – Nieśliachetny, podły. *Calep* [502]a; ktorzy mię [Boga] lekce poważaią *erunt ignobiles*, będą pogárdzonymi/ á po polku/ nieśláchetnymi *PowodPr* 42; A gdy cię nieśláchetna w tym nędzá ogárnie/ W ktorey iáko cię ludzie będą ważyć márníe. W ten czás dopiero poznáíz iák ma nędzá rogi *CzahTr C*.

Szereg: »mizerny a nieślachetny« (1): á vftáwicznie woiowane [ziemia, morze, lasy] być muřą/ á ni dla czégoy iedno dla tego mizernego á nieśláchetnego ciáá. *RejZwierc* 104v.

a. *W funkcji rzeczownika (1)* : Synowie głupich y nieśláchetnych [*filii stultorum et ignobilium*; Synowie głupich i podłych *WujBib*]/ á ná ziemi owśfeki nieznákomići. *Leop Job* 30/8.

Synonimy: **1.** *bezecny, marny, niecnotliwy, niegodny, niepoczesny, nikczemny, sprośny, zły*; **2.** *brzydki, brzydliwy, haniebny, nikczemny, sprośny, sromotliwy, sromotny, szkaradny, szkarady*; **a.** *cudzołóźny, nieprawy*; **3.** *marny, mizerny, podły, pogardzony*.

Cf **NIEŚLACHETNIK, ŚLACHETNY**